

ANDRÁS HANGA

A SZÉKELY IDENTITÁS SZEREPE A SZÉKELYFÖLDRŐL ELVÁNDOROLTAK HAZATÉRÉSÉBEN – EGY HIÁNYZÓ STRATÉGIA¹

Napjainkban a székelyeket is éppúgy érinti a többnyire gazdasági okokra visszavezethető elvándorlás, mint a környezetükben élő más népeket: románokat, cigányokat, moldávokat stb. A román nacionalista-kommunista elnyomás alól 1989-ben felszabadult székelyföldi magyarság számára is sokkal könnyebbé vált a külföldre való utazás, munkavállalás, letelepedés. Az elvándorlás kihat az identitás alakulására is. A székelyek esetében, az identitás építése a területi identitás erősítésével történő társadalmi folyamatként írható le, amelynek egyik legfontosabb eszköze a szimbolikus térfoglalás. Ez a folyamat a „hely” kijelölésével kezdődik, az örökség egy adott „helyen” való megteremtésével, az önmuzealizációval folytatódik, míg végül a virtuális haza térbeli határainak kitűzésével nyílik lehetőség a székely önazonosság megszilárdítására. Jelen tanulmány célja: feltárni azokat a tényezőket, amelyek az elvándorolt székelyföldi fiatal felnőttek hazatérését a területi identitásuk felől segíthetik, és amelyek a későbbiekben a szülőföldjükön való megmaradásukat biztosítják.

1) Milyen szempontok szerint jelölik ki a „helyet”, amivel érzelmileg azonosulni tudnak?
2) A területhez fűződő identitás hogyan befolyásolja az elvándorlásban vagy maradásban a fiatal székelyeket?
3) Az erős nemzetépítő székely nacionalizmus milyen szerepet játszhat az elvándoroltak hazatérésében?

---

¹ Jelen publikáció az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú *Tebetségből fiatal kutató – A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban* című projekt keretében jött létre.

Elméleti összefüggések, elméleti keret

A hatalom jogi-adminisztratív differenciálását alapul véve megkülönböztetünk olyan csoportokat, amelyek előre nem látható és rajtuk kívül álló okok (háború, elnyomás) miatt kényszerülnek elvándorolni (reaktív csoport) és azokat, akik önszántukból vándorolnak el országukból (proaktív csoport). Ezt a megkülönböztetést alkalmazva fejlesztették ki a migrációs potenciál fogalmát, amely az ún. migráció intencionális modelljén alapszik.² A modell szerint az első a migrációs szándék megfogalmazása, amelyet a szükséges feltételek megteremtése követ, és így történik meg végül a tényleges elmozdulás. A modell azonban nem képes jövőbeli előrejelzéseket tenni, hiszen a migrációs szándék és a tényleges migráció közötti kapcsolat esetleges, valamint a motivációk között is számos eltérés van, mindegyikhez egy-egy élethelyzet társul, így nem lehetnek csak reaktív vagy csak proaktívak, „*a migráció mindig a (kényszerítő) körülmények és a szubjektív szándék összjátéka.*”³ Ebből következően a migrációs potenciál attitűdöket és szubjektív szándékokat vizsgál.

A kivándorlás motivációi sokrétűek és nem szétválaszthatók minden esetben, hiszen egy-egy döntés megszületésekor többféle indok is szerepet játszhat egyszerre. Legegyszerűbben az elvándorlási motivációkat három csoportba sorolhatjuk: 1) gazdasági motiváció (munkavállalás, továbbtanulás, jobb élet reménye); 2) társadalmi motiváció (párvalasztás, családgyesítés, baráti vagy szakmai jellegű kapcsolatok, társadalmi presztízis); 3) politikai motiváció (háború, üldözés, elnyomás). Csepeli és munkatársai a Kárpát Projekt 1997 kutatásban a romániai magyarsággal kapcsolatban a migráció egyik okaként az egyéni szinten értelmezett nyelvi-kulturális integrálatlanságot említik. Meglátásuk szerint a nemzeti kisebbségek romániai integrációja abban az esetben történhetne meg, ha: 1) a magyar közösség teljesen kétnyelvű lenne (román másodnyelv dominanciája); 2) a román tannyelvű oktatásban venne részt; 3) az etnikumok közötti társadalmi távolságok minimálisra csökkennének.⁴ Ezek a feltételek nyilvánvalóan nem állnak fenn a székelyföldiek esetében.

Számos vizsgálat született a migráció motivációját illetően – többségük attitűdvizsgálat –, amelynek során egyrészt a nemzeti identitás gyengülésével, másrészt az etnikumok

2 Berencsi Zsuzsa: Az elvándorlási szándékok Magyarországon 1994-ben. *Szociológiai Szemle*, 1995. 5 (2). 99–106, itt: 99.; Kiss Tamás – Csata Zsombor: Migrációs-potenciál vizsgálatok Erdélyben. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion: Kolozsvár, 2004. 91–122, itt: 91.

3 Kiss – Csata, 2004. Migrációs-potenciál vizsgálatok Erdélyben, i.m. 92.

4 Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária: *Nemzetek egymás tükrében. Interetnikus viszonyok a Kárpát-medencében*. Balassi Kiadó: Budapest, 2002. 126–129.

közötti konfliktusokkal hozták összefüggésbe a migrációt. Brubaker az erdélyi magyarok Magyarországra történő kivándorlását az etnikai migráció kategóriájába sorolja, hivatkozva a nemzeti összetartozás, a közös anyanyelv és nemzetiség mint kulturális tőke szerepére, valamint a kibocsátó ország kisebbségpolitikájára.⁵ Ugyanakkor a gazdasági jellegű motiváció is kiemelt tényezőként jelent meg.⁶ A rendszerváltás után Magyarországra érkezők körében a magyar nemzetiség nem volt elegendő a magyar állampolgárság megszerzéséhez, a letelepedési folyamat számos adminisztrációs nehézséget hordozott magában, amely a magyar Országgyűlés által 2010. május 26-án elfogadott magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításával, azaz az egyszerűsített honosítási eljárás bevezetését követően vált könnyebbé.⁷

A rendszerváltás után a közelgő uniós csatlakozás és a 2001-es státustörvény kezdetben vonzó célországgá tette Magyarországot, amely befogadó országgá, illetve részben tranzitországgá vált. A státustörvény munkaerőpiaci és migrációs következményeinek vizsgálatáról kérdőíves kutatás is készült.⁸ 2007. január 1-én Románia is az Európai Unió tagországvá vált, uniós állampolgárként a kivándorolni szándékozó székelyföldiek számára is inkább a nyugat-európai államok kezdtek célországgá válni. Románia Demográfiai Évkönyve és a népszámlálási adatok alapján összességében az 1977–2011 között eltelt 35 év alatt hivatalos nyilvántartások szerint mintegy 255 000 magyar nemzeti-ségű román állampolgár vándorolt ki Romániából, zömük Magyarországra, ahonnan egy részük továbbment Nyugat-Európába. A Magyarországra és a Nyugat-Európába történő migráció között az a különbség, hogy míg előző esetben a székelyföldi magyarok anyaországukba tértek vissza és egy, a román többségi államban betöltött kisebbségi státuszról kerültek a többséghez, addig a nyugatra történő kivándorlás esetében kisebbségi státuszról szintén kisebbségi státuszba kerültek, bár a korábban tapasztalt megkülönböztetés már nem volt olyan nagy mértékben észlelhető. Ugyanakkor a nemzeti ki-rekesztés, a „lerománózás”, komoly beilleszkedési gondokat okozott a Magyarországra

5 Brubaker, Rogers: Migrations of ethnic unmixing in the „New Europe”. *The International Migration Review*. 1998. 32 (4). 1047–1065.

6 Horváth István: A romániai magyar kisebbség Magyarországra irányuló mozgása. *Korunk*, 2002. 13 (2). 31–47.

7 Az új törvény 2011. január 1-gyel lépett hatályba. A határon túli magyaroknak ezt követően már nem kellett Magyarországon letelepedniük a magyar állampolgárság megszerzéséért, valamint a korábban szükséges állampolgársági vizsgát sem kellett letenniük, a magyar nyelv ismerete azonban követelmény maradt. Az egyszerűsített honosítási eljárás 2011-ben már leginkább érzelmi indíttatásból vagy a külföldön való kedvezőbb elbírálásban – román állampolgárságúakéhoz képest – volt szerepe, hiszen addigra a székelyföldiek számára is nyitottá váltak az Európai Unió országai.

8 Sik Endre – Örkény Antal: A migrációs potenciál kialakulásának mechanizmusai. In: Örkény Antal (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Központ: Budapest, 2003. 188–202, itt: 195.

bevándorlóknak, az anyaországba való „hazatérés” sok esetben ideológiai konstrukció maradt.⁹ A Magyarországra érkező székelyföldi magyarok – legyen szó akár etnikai elnyomás, akár gazdasági tényező, akár családdegyesítés motivációjáról – egy másik kulcsoporttá váltak a nemzeti kirekesztés és az előítéletesség következtében. Az etnikai migrációt vizsgáló kutatók¹⁰ szerint míg a nemzetpolitikai diskurzus szimbolikus üzenetei az összetartozás érzését igyekeztek erősíteni, az anyaországi társadalom ezzel ellentétben a stigmatizáció eszközét alkalmazta. Feischmidt és Zakariás szerint azonban létezik egy másik csoport is, amelyik az azonosságot hangsúlyozza és úgy véli, a „nehéz sors”, valamint a nemzetiségéből fakadó meghurcoltatások elől menekülő határon túli magyarok képviselik az „igazi, autentikus magyarságot”.¹¹ Úgy tűnik azonban, hogy az etnicitásnak többnyire Magyarország mint célország meghatározásában van szerepe, a kivándorlás fő mozgatórugói mégis gazdasági jellegűek. A 2004. december 5-i magyarországi népszavazás eredménytelensége negatívan hatott a határon túli magyarok és az anyaországiak kapcsolatára, hiszen gazdasági szempontból az akkor már Európai Unió tagországává vált magyar állampolgárokként korábban részesülhettek volna az uniós polgárok lehetőségeiben. 2007–2011 között zajlott elvándorlás során azonban a romániai magyarok már munkavállalás céljából elsősorban nem Magyarországot választották célországnak, hanem más európai államokat az Európai Unió nyugati részéből. Ezekről viszont nincsenek nemzetiségi bontású adatok, csupán a 2011-es romániai népszámlálási adatok megyékre lebontott kimutatását ismerjük a célországok megjelölésével (1. táblázat).

-
- 9 Fox, J. James: From national inclusion to economic exclusion: ethnic Hungarian labour migration to Hungary. *Nations and Nationalism*, 2007. 13 (1). 77–96.; Wallace, Claire – Stola, Dariusz: Introduction: Patterns of Migration in Central Europe. In: Ugyanók (eds.): *Patterns of Migration in Central Europe*. Palgrave – Houndmills, 2001. 3–44.
- 10 Fox, 2007. From national inclusion to economic exclusion, i.m. 77–96.; Gödri Irén: Romániai magyar értelmiségiek kivándorlásának motivációs háttere és ideológiai vonatkozásai. *Regio*, 1998. 9 (3). 75–99.; Pulay Gergő: A vendégmunka mint életforma. Széki építőmunkások Budapesten. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Erdély-(de)konstrukciók*. Néprajzi Múzeum – PTE Kommunikációs és Médiatudományi Tanszék: Budapest – Pécs, 2005. 143–162.; Zakariás Ildikó: Identifikációs narratívák Magyarországra áttelepült erdélyi diplomások élettörténeteiben. *Regio*, 2008. 19 (3). 135–164.
- 11 Feischmidt Margit – Zakariás Ildikó: Hazatérő idegenek. Az etnikai migráció formái, okai és hatásai a Kárpát-medencében. In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): *Változó migráció – változó környezet*. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2010. 57–86.

Célország	Kovászna megye	Hargita megye	Maros megye
Összesen	5377	3445	11 764
Olaszország	2 081	645	2496
Spanyolország	378	276	3 199
Németország	360	228	1172
Franciaország	56	48	272
Egyesült Királyság	264	197	757
Magyarország	1576	1489	1621
Görögország	33	22	98
Belgium	24	27	125
Ausztria	84	78	216
Portugália	7	13	50
Amerikai Egyesült Államok	113	93	455
Ciprus	61	26	157
Írország	18	12	212
Hollandia	17	18	104
Csehország	5	5	20
Dánia	39	37	90
Kanada	33	31	167
Svédország	38	44	89
Svájc	24	38	88
Norvégia	15	9	50
Egyéb ország	151	109	324

1. táblázat: A huzamos időre (egy évnél több ideje) Székelyföldről külföldre elvándoroltak száma célországok és megyék szerint, 2011.¹²

12 Forrás: A 2011. évi népszámlálás végleges eredményei (INS 2013).

A kivándorlás nem jelenti a korábbi kapcsolatok teljes megszakítását, sok esetben pedig korábban kivándorolt személyek hívására, általuk kialakított kapcsolataira alapozva indulnak el a személyek. Komoly hálózatok alakultak ki ezen a téren, amelyek kezdetben etnikai alapon, később pedig egyre inkább lokális-regionális alapon szerveződtek¹³, ennek következtében a székelyföldi magyarok is egyre inkább bekapcsolódtak a románok nyugat-európai hálózataiba, és ez is szerepet játszik abban, hogy Magyarország egyre inkább veszített célország jellegéből.¹⁴ Az így kialakuló társadalmi hálózatokból felépülő mikroszerkezetek tartják fenn huzamosabb ideig a migrációt.¹⁵ Amíg a rendszerváltás előtti időszakra szinte kizárólag a végleges migráció volt a jellemző, addig napjainkban – a transznacionális tér megjelenésével – már nem beszélhetünk csupán végleges elvándorlásról: a kivándorlók jelentős része ideiglenes munkaerő-vándorló, akik kétlakiak, életük szerves része a határokon át való oda-vissza utazás. Erről a megváltozott jelenségről Bíró A. Zoltán mint időszakos kilépésről beszél¹⁶, Dumitru Sandu pedig a cirkuláris migráció fogalmával jellemzi a jelenséget.¹⁷

A kivándorlás okainak és a célországoknak az áttekintése után nézzük meg, számokban mit is jelent ez pontosan. Összehasonlítjuk a rendszerváltás utáni – 1992. évi, 2002. évi és 2011. évi – népszámlálások adatait Hargita, Kovászna és Maros megye magyar nemzetiségű lakossága körében.

	1992. évi népszáml.	2002. évi népszáml.	2011. évi népszáml.
Összlétszám	348 335	326 222	304 969
Magyar	295 104	276 038	258 615
%	84,72%	84,62%	84,80%

2. táblázat: Hargita megye magyar nemzetiségű lakosságának népszámlálási adatai

- 13 Sandu Dumitru: Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar. *Sociologia Românească*, 2000. 11 (3-4). 5–50.
- 14 Kiss Tamás: Demográfiai modellek és a migráció. Az erdélyi magyarok vándormozgalma a 20. század utolsó negyedében. *Regio*, 2007. 18 (2). 160–187.
- 15 Constant, Amelie – Massey, Douglas S.: Self-selection, earnings, and out-migration: A longitudinal study of immigrants to Germany. *Journal of Population Economics*, 2003. 16. 631–653.
- 16 Bíró A. Zoltán: Egyéni és kollektív identitás a kilépési gyakorlatban. In: Bodó Julianna (szerk.): *Elvándorlók? Vendégmunka és életforma a Székelyföldön*. Pro-Print Kiadó: Csíkszereda, 1996. 123–143.
- 17 Sandu, 2000. Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar, i.m. 5–50.

	1992. évi népszáml.	2002. évi népszáml.	2011. évi népszáml.
Összlétszám	233 256	222 449	206 261
Magyar	175 502	164 158	151 787
%	75,24%	73,80%	73,59%

3. táblázat: Kovászna megye magyar nemzetiségű lakosságának népszámlálási adatai

	1992. évi népszáml.	2002. évi népszáml.	2011. évi népszáml.
Összlétszám	610 053	580 851	531 380
Magyar	252 651	228 275	200 989
%	41,42%	39,30%	37,82%

4. táblázat: Maros megye magyar nemzetiségű lakosságának népszámlálási adatai

A fenti táblázatokból jól látható, hogy 1992 és 2011 között Harghita megyéből 36 489 magyar nemzetiségű, Kovászna megyéből 23 715 magyar nemzetiségű és Maros megyéből 51 662 magyar nemzetiségű személy költözött el. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy arról nem rendelkezem adattal, hogy ezek a személyek más romániai megyébe költöztek-e vagy külföldre, vagy netán nem vallják magukat magyarnak. A magyarság valós száma ugyanakkor feltehetőleg magasabb, mint a népszámlálás adataiból látszik, ugyanis az állandó mobilitás, a hosszabb vagy rövidebb ideig külföldön tartózkodó személyek regisztrálása problémát jelent minden időszakban.

Mint láthattuk, az elvándorlás lehet ideiglenes vagy végleges, a döntés meghozatalában pedig számtalan motiváció játszik szerepet. A rendszerváltás utáni etnikai elnyomásból származó elvándorlás helyét egy idő után a családegyesítés vette át, majd fokozatosan átalakult gazdasági jellegű elvándorlássá. 1989 után Magyarország volt a fő célország, amit a 2001. évi státustörvény elfogadása tovább erősített, majd 2004 után némiképp megtorpant az ország vonzereje és 2007 után pedig, amikor Románia is az Európai Unió tagja lett jelentősen megnőtt a nyugat-európai országok célország jellege. Az elvándorlás minden időszakban komoly problémát jelentett, leginkább egy olyan régió esetében, amelyik identitásának és nyelvi-kulturális sajátosságainak megőrzéséért küzd, valamint a gazdasági jellegű nehézségek mellett kisebbségi státuszával is nehéz helyzetben van.

Kutatásmódszertan

Számos kutatás foglalkozott az elvándorlás kérdésével, keresve a miérteket. De mit tudunk azokról akik már elvándoroltak és esetleg letelepedtek külföldön? Hogyan élnek mindennapjaikat, tartják-e a kapcsolatot az otthonmaradottakkal, él-e még bennük a szándék a hazaköltözésre? Jelen tanulmány egy átfogó, több szempontú adatfelvétel eredményeinek bemutatását tartalmazza. A kutatás során feltérképezhetővé vált a székely identitás szerkezete, valamint a fiatalok mindennapjaira gyakorolt hatása. A kutatás lehetőséget teremtett arra, hogy a hazatérést vagy otthonmaradást a székely nemzeti kisebbségi identitás fokmérőjeként vizsgáljuk és olyan lehetséges megküzdési alternatívákat keressünk, amelyek az elvándorlás mértékének csökkenését és a hazatérések számának növekedését eredményezhetik. Vajon létezik-e a nemzettudatból fakadó kényszerítő erő, ami a szülőföldön tartja a székelyeket vagy hazaviszi az elvándoroltakat? Fókuszcsoportos interjúk során mindemeltelt feltárhatóvá váltak azok a tényezők is, amelyek felgyorsíthatják az elvándorlást és ezzel a szomszédos etnikumok térnyerését.

A triangulizált kutatás három időszakban zajlott, 2017 novemberében a másodelemzések készültek el, majd 2018 márciusában a kérdőíves felmérések és végül 2018 május–június között a fókuszcsoportos interjúk zajlottak le. A kutatás első szakaszában a másodelemzés részeként az erdélyi magyarok elvándorlásával kapcsolatban kilenc reprezentatív, nagymintás ifjúságkutatás¹⁸ került elemzésre, amelyeken két szűrést követően – 1) 18–35 év közötti¹⁹; 2) Hargita, Kovászna és Maros megyei születésű²⁰ – másodelemzést végeztem. Az adatbázisokban való szűrések után az alábbi elemszámokkal dolgoztam tovább:

-
- 18 A kilenc reprezentatív, nagymintás ifjúságkutatás: Kárpát Projekt 1997, MOZAIK 2001, Kárpát Panel 2007, IFI2008, Kárpát Panel 2010, IFI2013, Kincses Kolozsvár 2015, GeneZYs 2015, Magyar Ifjúságkutatás 2016.
  - 19 A kitöltés időpontjában 18–35 év közötti adatközlők. Nem mindegyik adatbázison lehetett a teljes kitűzött korosztályi szűrést alkalmazni, alább jelzem adatbázisonként a korosztályi megoszlást.
  - 20 A területi szűrés a tanulmány elkészültekor érvényben lévő megyehatárok szerinti székelyföldi megyéket jelenti.

Ssz.	Adatbázis neve	Korosztály	Hargita megyei válaszadó	Kovácszna megyei válaszadó	Maros megyei válaszadó	Összesen
1.	Kárpát Projekt 1997	18–35 év	66 fő	35 fő	53 fő	154 fő
			42,9%	22,7%	34,4%	100%
2.	MOZAIK 2001	18–29 év	351 fő	174 fő	93 fő	618 fő
			56,8%	28,2%	15%	100%
3.	Kárpát Panel 2007	18–35 év	45 fő	26 fő	39 fő	110 fő
			40,9%	23,6%	35,5%	100%
4.	IFI2008 ²¹	18–35 év				
5.	Kárpát Panel 2010	18–35 év	43 fő	25 fő	40 fő	108 fő
			39,9%	23,2%	36,8%	100%
6.	IFI2013 ²²	18–35 év	281 fő	119 fő	247 fő	647 fő
			43,5%	18,4%	38,2%	100%
7.	Kincses Kolozsvár 2015	18–33 év	211 fő	82 fő	112 fő	404 fő
			52,1%	20,2%	27,6%	100%
8.	GeneZYs 2015	18–29 év	196 fő	93 fő	128 fő	416 fő
			47%	22,4%	30,7%	100%
9.	Magyar Ifjúságkutatás 2016	18–29 év	364 fő	217 fő	222 fő	803 fő
			45,4%	27%	27,6%	100%

5. táblázat: A másodelemzésre kiválasztott adatbázisok elemszámai

- 21 Kiss Tamás, Barna Gergő és Sólyom Zsuzsa által összeállított *Erdélyi magyar fiatalok 2008* című gyorsjelentés a 18–35 év közötti erdélyi fiatalok válaszait tartalmazza, külön elemzési egységként kezelve a székelyföldi fiatalokat. Ily módon nem az adatbázisból leszűrt adatok, hanem a gyorsjelentésben publikált adatok kerültek feldolgozásra. Az adatbázis számszerűsítése pedig nincs meghatározva a gyorsjelentésben.
- 22 Etnikai szempontból tömbösödés figyelhető meg, nőtt a Székelyföldön élők aránya és csökkent a szórványterületeken élőké, nagyobb tehát a 2013-as vizsgálat székelyföldi mintája. Barna Gergő – Kiss Tamás: *Erdélyi magyar fiatalok 2013. Kutatásjelentés*. Institutul Pentru Studierea Problemerol Minorităților Naționale (ISPMN): Kolozsvár, 2013.

A kutatás második szakasza online kérdőíves vizsgálat volt, amelynek terjesztése a közösségi média segítségével történt, számos – a célcsoport számára fenntartott közösségi médiás csoportban való – megosztással. A kérdőív eredményei kiváló szűrőrendszerként funkcionáltak a fókuszcsoportok résztvevőinek illetve a vezérfonal kialakításának megszervezésében és összeállításában. A kérdőívet 323 fő töltötte ki, amelyből 61% nő és 39% férfi volt. A célcsoport meghatározása érdekében azonban különbséget kell tenni a generációk között, ugyanis az eltérő korcsoportokhoz eltérő hiedelmek, emlékek, attitűdök, szerepek társulnak és emiatt az identitásuk egyes elemei is eltérést mutatnak. A kutatás célcsoportja tehát olyan 18–35 év közötti, székelyföldi (Maros, Hargita és Kovászna megye) születésű személyek, akik a kérdőív kitöltésének időszakában vagy a régió kívüli romániai városban vagy külföldön tartózkodtak, akár munkavállalás, akár továbbtanulás céljából. A kutatás harmadik szakasza a fókuszcsoportos interjú vezérfonalának elkészítése és az interjúk megszervezése és felvétele volt. A kutatási időszakban három online fókuszcsoportos interjú valósult meg 16 fő részvételével, a beszélgetések 90–110 percig tartottak. Az alanyok a kérdőívek kitöltésekor önként megadhatták e-mail-címüket, ezzel beleegyezve a fókuszcsoportos interjúban való részvételbe, így módon a szűrést követően megkerestem és felkértem őket egy online interjúban való részvételre.

A nagymintás kutatások adatainak másodelemzése

A másodelemzés során²³ a kitelepedés gondolatát elemezve kitűnik, hogy a válaszadók 42%-a gondolta úgy a Kárpát Projekt 1997-ben, hogy kitelepedne egy másik országba, a MOZAIK 2001 idején 40% játszott el a gondolattal. A Kárpát Panel 2007-es felmérése során 31% gondolta úgy, hogy külföldre költözne, annak ellenére, hogy Románia 2007. január 1-én csatlakozott az Európai Unióhoz, egy évvel később azonban az IFI 2008-as vizsgálatban a megkérdezettek kiugróan magas arányban (87%) gondoltak a kitelepedésre, a gazdasági világválság éreztette hatását. A Kárpát Panel 2010 esetében a válaszadóknak csak 31%-a gondolt külföldi letelepedésre, ez az előző felméréshez képest komoly „visszaesés”, ennek magyarázata számos okhoz köthető – gazdasági kivándorlás, helyben való boldogulás, vállalkozás – de egyértelmű magyarázat nem vonható le az adatokból. Románia Demográfiai Évkönyvében és a magyarországi Demográfiai Évkönyvben található adatok is a 2008 utáni kivándorlás mértékének csökkenését mutatják:

23 A nagymintás kutatások mintavételből fakadó hibamértéke százalékokat tesz ki, ezért a kerekítés szabályait alkalmaztam.

Év	Romániai magyar kivándorlók (a)	Romániai kivándorlók Magyar- országra (b)	Romániai kivándorlók Magyar- országra (a)	Romániában nem regisztráltak	Romániába visszatértek (a)	A magyarok összes nettó migrációja
2007	167	6735	266	6469	249	6387
2008	194	9987	354	9633	368	9459
2009	103	7104	331	6773	335	6541
2010	42	6581	266	6315	294	6063

(a)²⁴; (b)²⁵**6. táblázat: A kivándorlás mértéke 2007–2010 között**

Az IFI2013 kutatás során a válaszadóknak mindössze 12%-a gondolt külföldi letelepedésre. A GeneZYs 2015 kutatás során a válaszadók 5%-a gondolt arra, hogy végleg kitelepedjen és konkrét elképzelései is voltak ezzel kapcsolatban, 7% gondolt rá, de még nem tudta pontosan hová és hogyan, 25% néha gondolt rá, de nem voltak konkrét elképzelései, 33% nem telepedett volna ki és 28% egyáltalán nem is gondolt a kitelepedésre. A 2016-os nagymintás ifjúságkutatás során a külföldre való kitelepedés tervezését a kutatók a tanulás, a rövid távú (pár hét–hónap) és a hosszabb távú (pár év) munkavállalás, valamint a kitelepedés perspektívájából vizsgálták. Ennek következtében a székelyföldi 18–29 év közötti fiatalok 15%-a tervezte, hogy a közeljövőben külföldre kíván menni tanulni, rövid távú munkavállalás céljából a válaszadók 40%-a, hosszabb távú munkavállalás céljából pedig 36%-a tervezte a külföldi lehetőséget. A Kincses Kolozsvár 2015 felmérés a Kolozsváron tanuló, székelyföldi állandó lakóhellyel rendelkező egyetemisták körében mintegy 17% rendelkezett konkrét elképzeléssel a külföldre való távozással kapcsolatban, azonban meg kell jegyezni, hogy ez az adat módszertanilag nem összevethető a többi kutatással, mert nem reprezentatív a székelyföldi népességgel kapcsolatban, ami miatt mégis van relevanciája az az, hogy jól mutatja a székelyföldi értelmiségiek magas kivándorlási hajlandóságát.

24 Anuarul Demografic al României, 2011. INS: București, 2011. Letöltés helye: <http://statistici.insse.ro/shop/>; letöltés ideje: 2019. 08. 02.

25 Demográfiai Évkönyv 2010. KSH: Budapest, 2011.; Demográfiai Évkönyv 2011. KSH: Budapest, 2012.

A célszágok esetében a Kárpát Projekt 1997 felmérése alapján a válaszadók élet- és munkakörülményeik javítása érdekében bár eljátszottak a gondolattal, hogy kitelepednek, de amikor a célszágot kellett megjelölniük, a többség már nem szívesen költözött volna el. Nyugat-európai országba való költözés kapcsán ugyanis a válaszadók 29%-a ment volna el, mert „jobb ott élni”, 31% szerint azért nem költözne el, mert „saját kultúrában jobban érzem magam”, 21% szerint „itt vannak a barátaim” és 10% szerint „csak itt lehet a hazám”. Magyarországra a megkérdezetteknek csak 12%-a költözött volna el nagyon szívesen, 33%-a pedig egyáltalán nem szívesen. Nyugat-Európába már egy kicsivel többen (14%) költöztek volna el, de még mindig nagyon magas (38%) azok aránya, akik egyáltalán nem szívesen költöztek volna el. Az Európán kívüli országok nem voltak vonzóak a megkérdezettek számára, csupán 10% költözött volna el nagyon szívesen és 43% egyáltalán nem szívesen élt volna Európán kívüli országban. A felmérést végző Csepeli György és munkatársai megkülönböztették a kivándorolni vágyakozók és a konkrét szándékkal rendelkezők csoportját és megállapították, hogy többen vannak elvagyódók, mint konkrét tervekkel bírók, továbbá azonosítottak egy markáns csoportot (többnyire az idősebb korosztály), amely Magyarországon kívül máshova nem lenne hajlandó költözni (a teljes minta 11%-a).²⁶ A 2016-os felmérés is rákérdezett arra, hogy milyen tényezők játszanak szerepet az otthonmaradás mellett. A válaszadók 69%-a ragaszkodik a családjához (családcentrikusság), 50%-a ragaszkodik a hazájához, szülőhelyéhez (hazaszeretet), 50%-a ragaszkodik a barátaihoz, 32%-a pedig úgy ítélte meg, hogy otthon is tud boldogulni.

A célszágoknál maradvá további érdekes tendencia figyelhető meg: 2001-ben a válaszadók 37%-a Magyarországot, 23%-a Nyugat-Európát és 10%-a Európán kívüli országot jelölt meg. Azok, akik nem költöznének el egyáltalán, az alábbi érveket jelölték meg: 34% szerint „csak itt lehet az igazi hazám, ahol születtem”, 36% szerint „jobb itt nekem a barátaim, az ismerőseim körében” és 27% szerint „saját nemzetiségem körében jobban érzem magam, mint idegenben”. 2007-re az előző felmérésekhez képest némiképp csökkent a Magyarországot megjelölők aránya (34%), és növekedett a Nyugat-Európát (28%), valamint az Európán kívüli (11%) területeket preferálók aránya. A 2004-es népszavazás eredménytelensége is szerepet játszott Magyarország mint célszág csökkenésében, hiszen a 2007-ben európai uniós polgárokká vált erdélyi magyarság már 2004-ben rendelkezhetett volna az európai uniós tagság által nyújtott jogokkal kettős állampolgársága révén. A Kárpát Panel 2010-es felmérése során a Nyugat-Európát választók aránya (49%) a legmagasabb, Magyarország 36%-nak szimpatikus célszág és 16%-nak Európán kívüli ország a célszág. A rendszerváltás után tehát Magyarország számított a leginkább célszágának, az 1989 előtt „átszökött” személyek rokonai érkeztek leginkább (ún. szekunder migráció), Románia 2007-es európai uniós csatlakozása után azonban a nyugat-európai országok váltak inkább preferenciákká a fiatalok

26 Csepeli et al., 2002. Nemzetek egymás tükrében, i.m.

számára. 2015-re azonban a Kincses Kolozsvár 2015 felmérése alapján a válaszadók 43%-a ismét Magyarországot választaná, 37% Nyugat-Európát és 12% Európán kívüli országot. A GeneZYs 2015-ös kutatása során azok, akik végleg a kivándorlás mellett döntöttek legszívesebben nyugat-európai országokat választottak (39%), Magyarországot a válaszadók 26%-a tartotta célszágnak, 6% Európán kívüli országot jelölt meg, 6% egyéb országot és 23% nem tudta vagy nem válaszolt. A 2016-os felmérésben a válaszadók 15%-a választaná Magyarországot, 44% Nyugat-Európát és 24% Európán kívüli országot²⁷. A célszág sorrendjének megváltozásában a 2010 utáni magyarországi nemzetpolitika játszik kiemelkedő szerepet. A fiatalok pedig szinte kettős diaszporizációnak vannak kitéve, egyrészt a saját szülőföldjükön a többségi állam nemzetpolitikája révén, másrészt az elvándorlás növekvő mértéke által.²⁸

A fiatalok migrációs döntésében számos tényező játszik szerepet, többek között a család-egyesítés, a jobb megélhetés, a tanulás és a hátrányos kisebbségi helyzet. A legmeghatározóbb motiváció mindegyik felmérés időszakában a jobb megélhetés, 2001-ben a válaszadók 83%-a, 2007-ben 73%-a, 2010-ben 83%-a, 2013-ban 65%-a, 2015-ben 83%-a, a GeneZYs 2015-ben 74%-a és 2016-ban 84%-a gondolta így. Családegysítés céljából a megkérdezettek 6%-a költözött volna el 2001-ben, 9% 2007-ben, 4% 2010-ben, 7% 2013-ban, 1% 2015-ben, 5% a GeneZYs felmérésben és 15% (családi okokat említve) 2016-ban. Tanulás céljából 2016-ban költöztek volna el a legtöbben (21%)²⁹, a hátrányos kisebbségi helyzet pedig 2001-ben volt a legmotiválóbb (7%), az otthoni politikai helyzetet ugyanakkor 2016-ban a válaszadók 9%-a tartotta a távozás egyik okának. A jobb megélhetés a jövő miatti aggodalommal és a gazdasági jellegű motivációkkal függ össze, hiszen a munkanélküliség a legsúlyosabb problémaként jelentkezett a korosztály számára, az IFI2008 felmérése során a fiatalok 76%-a, az IFI2013 során 93%-a szerint jelentett problémát a munkavállalás. A családegysítés a szekunder migráció részeként értelmezhető, a továbbtanulási célok pedig az évek előrehaladtával egyre meghatározóbb motivációs tényezőkké váltak. A hátrányos kisebbségi helyzet és az etnikai konfliktusok a rendszerváltást követően motiválták a kitelepedést, de aránya folyamatosan csökkent, mert a nyílt agresszió a tömbmagyar területeken háttérbe szorult, helyét más megnyilvánulási stratégiák vették át.³⁰ Egy-egy aktuálpolitikai esemény képes megváltoztatni a tendenciát – pl. többség-kisebbség konfliktusa országon belül –, de úgy tűnik a gazdasági jellegű motiváció maradt a legmarkánsabb tényező az elvándorlásban.

27 A válaszadók 17,6%-a otthon maradna, ebből 14,31% Romániát nevezve meg, 2,75% pedig Erdélyt, Székelyföldet. A válaszadókból 223 fő nem tudta eldönteni vagy nem válaszolt a kérdésre.

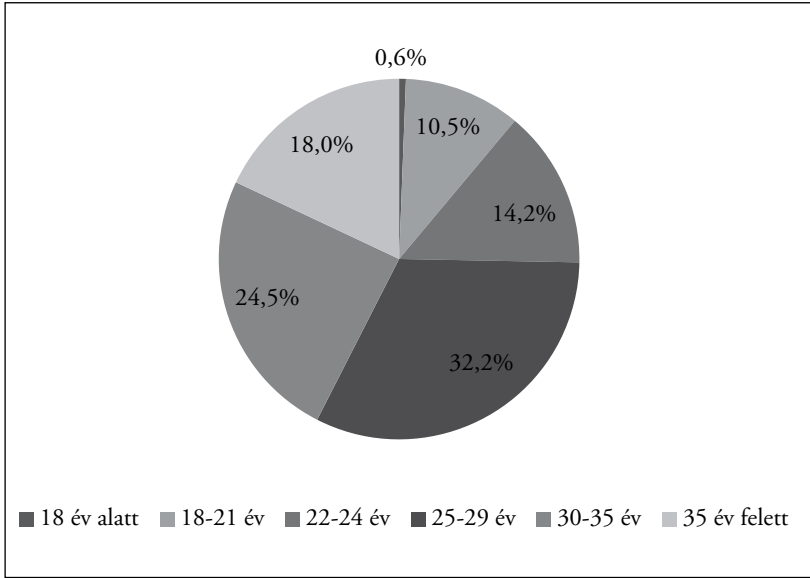
28 Papp Z. Attila et al.: GeneZYs 2015. Külhoni magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Összefoglaló adatok. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017. 193–239.

29 Nyelvtanulás céljából még többen, 37%.

30 Egry Gábor: Találkozások a vadonban: etnicitás és önazonosság Székelyföldön 1918–1940. *Replika*, 2017. 27 (105). 91–106, itt: 91.

Az elvándoroltak kérdőíves felmérése

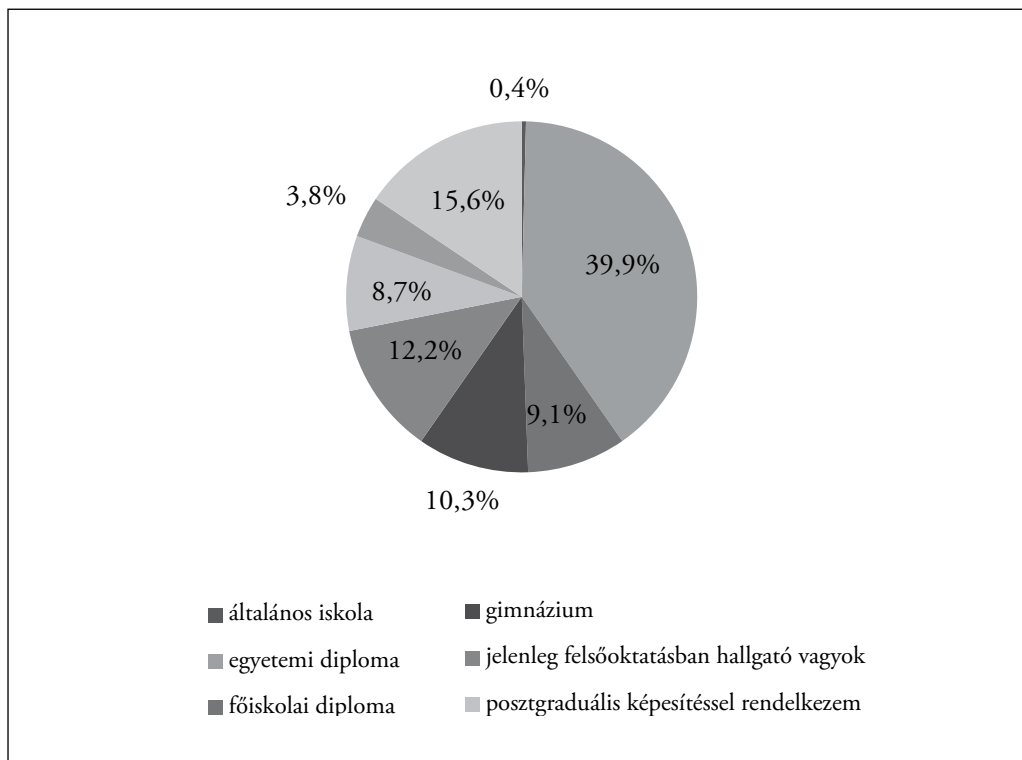
Szociodemográfiai adatok

1. ábra: A válaszadók életkora (N=323)

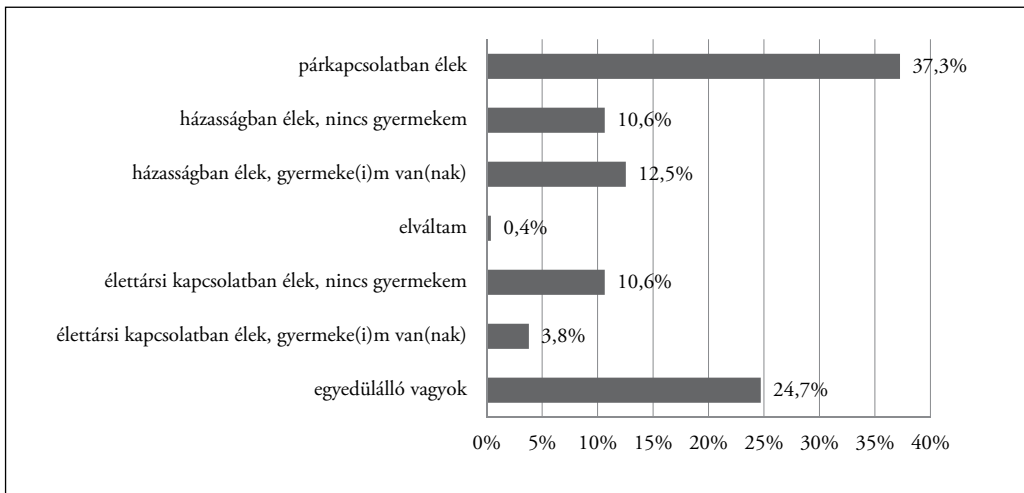
A kitöltők közül a legtöbben 104 fő (32,2%) 25–29 év közöttiek, őket követték a 30–35 év közötti személyek 79 fő (24,5%). A 18 év alatti válaszadók ketten voltak (0,6%), a 18–21 év közöttiek 34 fő (10,5%), a 22–24 év közöttiek 46 fő (14,2%), a 35 év felettek pedig 58 fő (18%). Ezekből az adatokból (is) látszik, hogy az elvándorlás leginkább a 25–35 év közötti fiatal felnőtteket érinti a leginkább, akik legtöbb esetben megélhetési okokból választják az idegen országot, idegen kultúrát. A továbbiakban a 18–35 év közötti válaszadók adatai kerülnek elemzésre.

A korcsoport kitöltői között 165 nő (62,7%) és 98 férfi (37,3%) volt. A kérdőív rákérdezett az iskolai végzettségre is, amely az alap szociodemográfiai adatok megismerése szempontjából, valamint a székellyöldi értelmiség megközelíthető számszerű adatainak felméréséhez elengedhetetlenek bizonyult.

2. ábra: A válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége (N=263)

E kérdés kapcsán arra a következtetésre juthatunk, hogy az elvándorlásban leginkább érintett székelyföldi fiatal felnőttek egyetemi diplomával rendelkeznek (a minta 39,9%-a), vagyis láthatóan a székelyföldi régiót a legmagasabban képzettek hagyták el leginkább, alulról üresedik a korfa. A válaszadók 15,6%-a szakközépiskolai végzettséggel rendelkezik, 12,2%-a jelenleg felsőoktatásban tanul, 10,3%-a gimnáziumot végzett, 9,1%-a főiskolai diplomával rendelkezik és 8,7%-a posztgraduális képzéssel rendelkezik. A szakiskolát végzettek 3,8% és egy fő volt, aki általános iskolai végzettséggel rendelkezett csak (2. ábra). A posztgraduális képzéssel rendelkező 35 év alattiak többsége (12 fő) Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban dolgozik, 7 fő Magyarországon és mindössze e képzéssel rendelkező válaszadók közül 4 fő maradt Romániában. A főiskolai és egyetemi diplomával rendelkező 35 év alatti válaszadók túlnyomó többsége (80 fő) Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban, 38 fő Magyarországon és mindössze 11 fő él és dolgozik Romániában. Ez hosszú távon a patrióta nemzetépítő értelmiség elvándorlásához és ezáltal a székely identitás meggyengüléséhez vezethet.

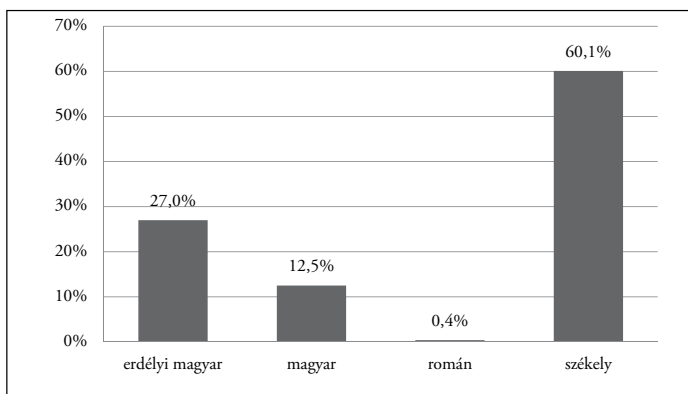
3. ábra: A válaszadók családi állapota (N=263)

A válaszadók családi állapotát tekintve a többség párkapcsolatban él (37,3%), őket követik az egyedülállók (24,7%), a házasságban vagy élettársi kapcsolatban élő, gyermektelen személyek azonos arányban jelentek meg a felmérésben (10,6%-10,6%). A válaszadók 12,5%-a házasságban él és gyermeke(i) is van(nak), 3,8% élettársi kapcsolatban él és gyermeke(i) is van(nak), valamint a megkérdezettek 0,4%-a elvált. A családi állapot felmérése azért is fontos pontja a téma kutatásának, mert akik házasságban vagy élettársi kapcsolatban élnek és gyermekeik is vannak, vagy gyermeket terveznek, nagyobb valószínűséggel maradnak külföldön, ahogyan ezen megállapítás a fókuszcsoportos interjúkból látható lesz majd.

Önbesorolás

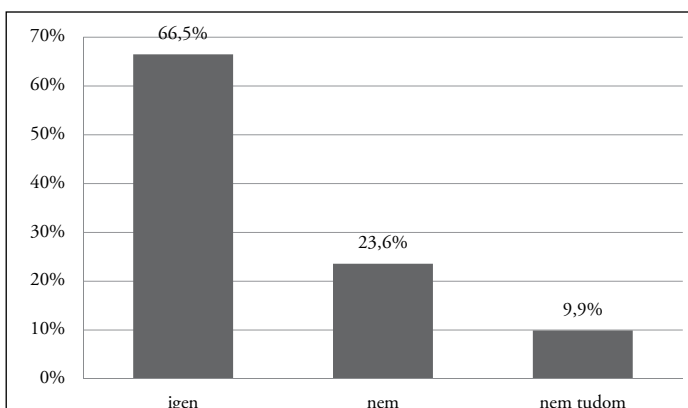
A kutatási téma vizsgálatának szempontjából fontos volt felmérni az alanyok nemzeti-hovatartozását és megismerni a hozzá fűződő viszonyukat, egyrészt a nemzeti identitás vizsgálata, másrészt a székely identitás léte/re/nemléte vonatkozó megállapítások megtétele érdekében. Az etnikai csoport és a nemzet nem egymásnak kategóriái, hanem egymás mellett létező emberi közösségeket jelentenek, a nemzetiségre vonatkozó kérdésre („Milyen nemzetiségűnek vallod magad?”) ily módon a válaszlehetőségek a következők voltak: székely, erdélyi magyar, magyar, román.

4. ábra: A válaszadók nemzetisége (N=263)

Összességében a válaszadók túlnyomó többsége (60,1%) székelynek, 27%-a erdélyi magyarnak, 12,5%-a magyaroknak és 0,4%-a románoknak vallotta magát. A fenti adatokból egy versengő nacionalizmuson alapuló identitás léte és építésének igénye rajzolódik ki, amelyik képes a magyar és a román nemzeti identitás konkurens identitásává válni. A vizsgált 18–35 év közötti korcsoport a kibontakozó demokráciában szocializálódott, a diktatúra nem volt meghatározó tapasztalatuk. Számukra Trianon nem a historizáló múlt, kevésbé fejezi ki az anyaországhoz tartozás egyenrangú igényét, ugyanakkor fontosnak tartják a hovatartozásuk köztudatban tartását, mindemellett komoly kísérleteket tesznek székely identitásuk megerősítése érdekében. A korosztálynak nemzeti identitásáról már van kialakult képe és véleménye. Nem elég azonban megtekinteni a hovatartozás önbevallását, a kapott válaszok kihagyhatatlanul „követelik” annak megvizsgálását, hogy a mintában résztvevők a nagy(obb) számban megjelenő székelységet képesek-e „életformaként” felfogni és akként értelmezni.

5. ábra: Szerinted a székelység lehet-e egy életforma? (N=263)

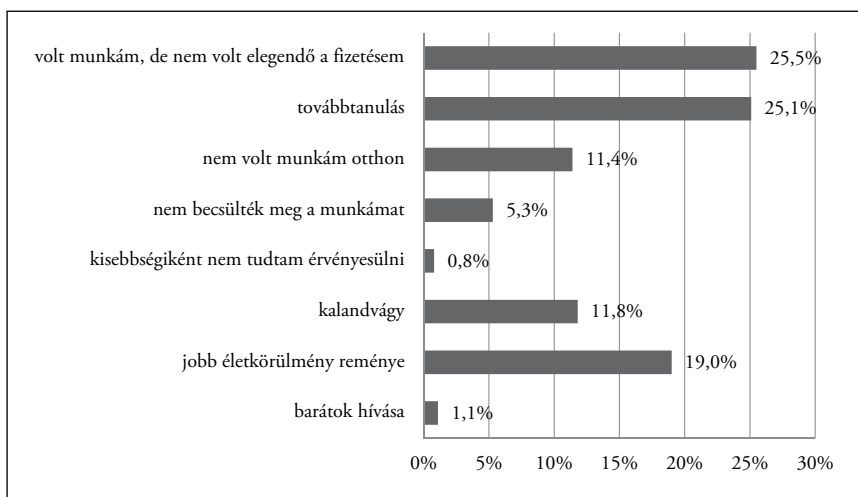
Összesítve az mondható, hogy a válaszadók 66,5%-a képes életformaként tekinteni a székelységre, 23,6%-a nem és 9,9%-a bizonytalan volt a kérdés megválaszolásában. Azok pedig, akik székelynek és/vagy elsősorban székelynek vallották magukat 76,9%-uk képes elfogadni életformaként, 13,7% nem és 9,4% nem tudta eldönteni a kérdést.

Az elvándorlás okai

Az elvándorlás okának azonosítása elősegíti a problémák csökkentésének lehetőségét. Ahogy korábban is említésre került, számos nagymintás, reprezentatív kutatás foglalkozott az elvándorlás problémájával és hasonló eredményre jutott: a jobb életkörülmények miatt vándorol el a legtöbb fiatal felnőtt, valamint egyre inkább Nyugat-Európa és Európán kívüli országok jelentik számukra a célországot, Magyarország pedig mint célország folyamatosan veszít szerepéből. „Az otthonmaradásról, illetve a kivándorlásról és a távollét időtartamáról szóló döntés minden esetben rendkívül komplex, s meghozatalában természetesen fontos szerepet játszik az egyéni élethelyzet megítélése és az érvényesülési lehetőségek – szükségszerűen szubjektív – percepciója”.³¹ Legtöbbször tehát hosszú mérlegelés vezet az elvándorlás döntésének meghozatalához és sok esetben nem egy indok dönti el a kérdést, mégis a felmérésben azt az okot kellett megjelölni, amely a legnagyobb szerepet játszotta a döntésben. Ahogyan az alábbi ábra is mutatja, a válaszadók többsége (25,5%) a jobb fizetés reményében költözött el, ezt szorosan követi a továbbtanulás (25,1%) és a jobb életkörülmény reménye (19%) is. A válaszadók 11,8%-a kalandvágyból ment külföldre, 11,4% pedig azért döntött az elvándorlás mellett, mert nem volt otthon munkája. 5,3% szerint nem becsülték meg otthon a munkáját és bizonyítási vágy, valamint előrelépési lehetőségek után kutatva ment el Székelyföldről. A válaszadók 1,1%-a ment el barátok hívására és 0,8% érezte úgy, hogy kisebbségként nem tud Romániában érvényesülni (6. ábra). A rendszerváltást követően etnikai konfliktusok is motiválták a kitelepedést, de ez az idővel csökkent mint kivándorlási tényező, mert a nyílt agresszió a tömbmagyar területeken háttérbe szorult, helyét más megnyilvánulási stratégiák vették át,³² ezt igazolja a jelen felmérés is. A gazdasági jellegű motivációk a legmeghatározóbbak tehát, ugyanezt mutatta az IFI2008 és IFI2013 kutatás eredménye is, miszerint 2008-ban a válaszadók 76%-a és 2013-ban már 92,8%-a szerint jelent problémát a munkavállalás.

31 Gallai Sándor – Janik Szabolcs: Kárpát-medencei magyar fiatalok anyaországba irányuló migrációja. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017. 461.

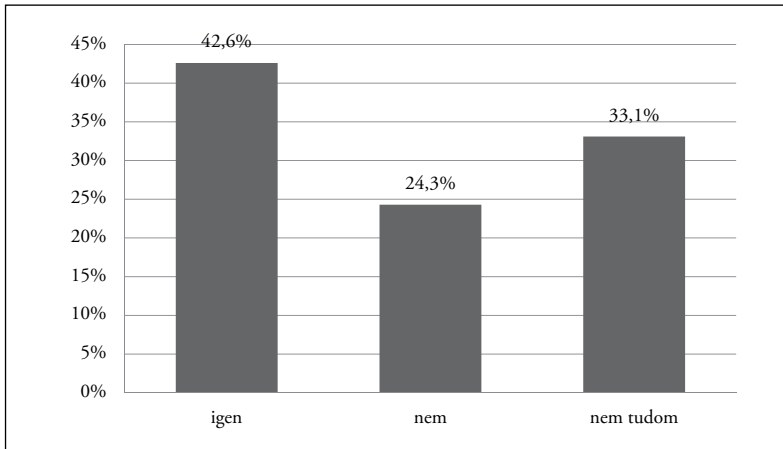
32 Egrý, 2017. Találkozások a vadonban: etnicitás és önazonosság Székelyföldön 1918–1940, i.m. 91.

6. ábra: Az elvándorlás oka (N=263)

A hazatérés szempontjai

A hazatérésben a honvágy érzete és megjelenésének fokozatai, az otthonmaradottakkal való kapcsolattartás gyakorisága meghatározó jelentőségű lehet. A válaszadók 45,2%-a érez honvágyat, 43,3%-a néha és 11,4%-a egyáltalán nem érez honvágyat. Jól látható, hogy a válaszadók többsége érez honvágyat és bár az igen és a néha válaszok nem éppen egymást kizáróak, mégis érezhető benne a határozottság és az egyre ritkábban feltűnő honvágy érzete. A külföldön dolgozó/tanuló/élő válaszadók többsége (39,5%) naponta tartja a kapcsolatot az otthoni barátokkal, ismerősökkel. A válaszadók 36,1%-a hetente legalább egyszer kommunikál az otthon maradt barátokkal, ismerősökkel, 12,2% havonta tartja velük a kapcsolatot és szintén 12,2% azok aránya, akik ennél is ritkábban tartják a kapcsolatot az otthoni barátokkal, ismerősökkel. Azok közül, akik éreznek honvágyat 49,6% napi szinten, 34,5% hetente, 10,1% havonta és 5,9% még ennél is ritkábban tartja a kapcsolatot az otthoni barátokkal, ismerősökkel. Akik néha éreznek honvágyat azok többsége (39,5%) már csak hetente tartja velük a kapcsolatot, 30,7% az, aki naponta, 15,8% havonta és 14% annál is ritkábban tart kapcsolatot az otthon maradottakkal. Azok pedig, akik úgy nyilatkoztak, hogy nem éreznek honvágyat, 33,3%-a mégis naponta tartja a kapcsolatot, 30% hetente, 6,7% havonta és 30% ritkábban tartja a kapcsolatot az otthoni barátokkal, ismerősökkel. Azok tehát, akik honvágyat éreznek, napi szinten tartják a kapcsolatot az otthoniakkal, akik néha éreznek honvágyat már ritkábban, csak hetente kommunikálnak az otthoniakkal és azok, akik már nem éreznek honvágyat, azok között jobban megoszlik a vélemény – ám nyilván minden eset egyedi élethelyzeteket rejt magában.

7. ábra: Tervezed-e, hogy hazaköltözel? (N=263)

Arra a kérdésre, hogy terveznek-e hazaköltözni a válaszadók 42,6%-a igennel, 24,3%-a nemmel válaszolt és 33,1% bizonytalan a hazaköltözést illetően. Azok közül, akik nem tervezik, hogy hazaköltöznek, többségük néha még érez honvágyat (42,2%), 31,3% nem és 26,6% az, aki úgy nyilatkozott, hogy igen, érez honvágyat. Azok, akik még nem döntöttek el, többségében szintén néha éreznek még honvágyat (56,3%), de magas a honvágyat érzők aránya is (35,6%), 8% pedig nem érez honvágyat. Akik tervezik, hogy hazaköltöznek, többségük (63,4%) érez honvágyat, 33,9% néha érez és 2,7% nem érez honvágyat. Továbbá érdekes megfigyelni azt is, hogy akik tervezik a hazaköltözést, azok 50,9%-a napi szinten tartja a kapcsolatot az otthoniakkal, 34,8%-a hetente, 8,9% havonta és 5,4% ritkábban tartja a kapcsolatot az otthoni barátokkal, ismerősökkel. Azok, akik bizonytalanok a hazaköltözést illetően 40,2% hetente, 37,9% naponta, 13,8% havonta és 8% annál ritkábban tartja a kapcsolatot az otthoniakkal. Akik nem terveznek hazaköltözni 32,8%-ban hetente, 29,7%-ban ritkábban mint havonta, 21,9%-a naponta és 15,6%-a havonta tartja a kapcsolatot az otthon maradókkal. Úgy tűnik tehát, hogy azok a személyek, akik honvágyat éreznek, nagyobb eséllyel tartják napi szinten a kapcsolatot az otthoniakkal, és terveznek is a jövőben hazaköltözni, azok pedig, akik néha éreznek honvágyat, már bizonytalanabbak a hazaköltözést illetően, és többnyire hetente tartják a kapcsolatot az otthoniakkal. Akik nem terveznek hazaköltözni, néha még éreznek honvágyat, ebből kifolyólag hetente-havonta még tartják a kapcsolatot az otthoni barátokkal és ismerősökkel, de többségük számára ez már inkább csak az emlékek felidézését jelenti.

A kérdőíves felmérés összefoglalása

A kérdőíves kutatás eredményeiből kiderült, hogy az elvándorlásban leginkább érintett közeg a 25–35 év közötti, felsőfokú végzettséggel (diploma, PhD-fokozat) rendelkező személyek, akik bár székelyként definiálják önmagukat és képesek nemzeti identitásukat életformaként felfogni, a megélhetés miatt elhagyják a szülőföldet és más országokban próbálnak boldogulni. Amennyiben a nemzetépítésre alkalmas értelmiség száma drasztikusan csökken, az hosszú távon a székely identitás elfáradásához és a nagymértékű asszimiláció bekövetkezéséhez vezethet. A felmérésben résztvevő elvándoroltak többsége párkapcsolatban él, jövőjüket könnyebben képesek külföldön tervezni, mint az egyedülállók. A válaszadók többsége gazdasági jellegű motivációk miatt megy külföldre, a munkanélküliség komoly problémaként jelentkezik, ugyanakkor a határok könnyebb átjárhatósága miatt a továbbtanulás is jelentős indok a külföldre költözés döntésének meghozatalában. Bár a magyar nyelvű oktatás a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem megjelenésével bővült a régióban, mégis a fiatalok a külföldi egyetemek képzéseit szakmai fejlődésük szempontjából fontosnak tartják. Elmondásuk szerint a Sapientia EMTE diplomái a román térségekben nem olyan elfogadottak, mint más egyetemek diplomái. Ugyanakkor a székely nemzet építése szempontjából negatív kimenetelű a külföldi továbbtanulás is, mert a többség a képzés elvégzése után nagyobb valószínűséggel talál munkát ott, ahol diplomáját megszerezte, és nem kíván visszamenni Székelyföldre, ahol a munkanélküliség komoly gondot jelent. Ily módon az értelmiség jelentős fogyása figyelhető meg a régióban, az a réteg hagyja el a szülőföldet, amelyik képes lenne annak fejlődését elősegíteni. A cél az lenne, hogy a külföldön tapasztalatot szerzett réteg tudását a régióban kamatoztassa, ehhez pedig olyan stratégiák kidolgozására van szükség, amely munkahelyteremtéssel, projektekkel segítené a fiatal felnőttek hazatérését. Azok, akik tervezik, hogy hazaköltöznek, jelentős mértékben érznek honvágyat és tartják is napi szinten a kapcsolatot az otthoni barátokkal, ismerősökkel, ami fontos a visszaintegrálódás szempontjából. Hiszen aki huzamosabb ideig tartózkodik külföldön, az a hazai értelmiségi réteg mindennapi történéseitől távol kerül és nehezebb ezáltal a visszailleszkedés. Azok viszont, akik figyelemmel kísérik az otthoni eseményeket, azok nagyobb eséllyel rendelkeznek ezen a téren. A visszaköltözésben bizonytalanok ritkábban tartják a kapcsolatot az otthoniakkal és már csak néha érznek honvágyat. Ennek a csoportnak fontos lenne olyan közösségi programokat szervezni külföldön, amelyek a kötelékek erősítését, a székely identitás mélyebb tudatosítását eszközölnék, hiszen az ő bizonytalanságuk még visszafordítható a hazatérés irányába. Azok, akik nem terveznek hazaköltözni, néha még érznek honvágyat, ebből kifolyólag hetente-havonta tartják is a kapcsolatot az otthoniakkal, de olyan kialakított étellel rendelkeznek már külföldön, hogy nem alternatíva

számukra a régióba való visszatérés. Esetükben identitásuk erősítése lehet a cél, hogy ha már nem akarnak hazaköltözni, azért a hagyományokat ne feledjék, és külföldön is büszkén vállalják székelységüket.

Fókuszcsoportos interjúk

A kutatás során három online fókuszcsoportos interjú valósult meg. Az első csoport nembeli összetétele 3 nő és 1 férfi, és nem volt kimutatható elzárkózás, dominancia vagy ki-rekesztés. A nők 22–24 év közöttiek, a férfi 21 éves, iskolai végzettségüket tekintve pedig mindegyik szakiskolát vagy szakközépiskolát végzett. A vizsgált témára vonatkozó tudás-mennyiség, a társadalmi státusz, az etnikai hovatartozás és egyéb társadalmi-demográfiai háttér tényezők megegyeztek az alanyoknál. A második csoport nembeli összetétele 4 nő és 2 férfi, mindegyik 25–29 év közötti és főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkeztek. A további társadalmi státusz, az etnikai hovatartozás és egyéb társadalmi-demográfiai háttér tényezők megegyeztek az alanyoknál. A harmadik csoportban pedig 3 nő és 3 férfi vett részt, 30–35 év közöttiek, 2 fő posztgraduális képzéssel, 3 fő egyetemi diplomával rendelkezett és 1 fő egyetemi hallgató.

Az interjúalanyok a felvétel időszakában főleg Magyarországon, az Egyesült Királyságban, Svájcban, Németországban, Svédországban és Belgiumban tartózkodtak, de akadtak olyan alanyok is, akik Puerto Ricóból, Odenséből, Mariborból, a Man-szigetről és Torontóból jelentkeztek be. Foglalkozásukat tekintve egyetemi hallgatók, orvosok, fogorvosok, szociális munkások, mérnökök, ápolók, kutatók, informatikus-programozók, autószerelők, újságírók, jogászok, idősgondozók és betanított munkások.

A fizikai jellemzők is kihatással lehetnek a csoporton belüli viselkedésre, ez azonban az online fókuszcsoport esetében irreleváns. Az interakciókat befolyásolja, hogy mennyire homogének, illetve heterogének a csoportok a személyes jellemzők szempontjából. Az interjú összeállításában fontos szempont volt tehát a homogén csoportok összeállítása, mert a magasabb státusúak könnyebben válhatnak az alacsonyabb státusúak előtt véleményvezérré, és egy ilyen beszélgetés során nagyobb az esélye az elhallgatási spirál kialakulásának. A felmérésben résztvevők kellemes légkört, erős csoportkohéziót teremtettek, és könnyebben megértették egymást, hiszen azonos élethelyzetekből merítették „tudásukat”. Életkorukból kiindulva hasonló volt a szókincsük, tudásuk és képességeik. Ilyenkor inkább merik vállalni a résztvevők egyéni véleményüket.³³ A moderátor hangsúlyozta a véleményekre vonatkozó kíváncsiságot

33 Sim, Julius: Collecting and Analysing Qualitative Data: Issues Raised by the Focus Group. *Journal of Advanced Nursing*, 1998. 28. 345–352. Letöltés helye: <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1998.00692.x>; letöltés ideje: 2019. 08. 08.

és azt, hogy az alanyok értékes információk birtokosai. A környezet szempontjából a fizikai jellemzők irrelevánsak, komfortos, otthoni környezet jellemezte a beszélgetést. Az interjúk hossza átlagosan 90 perc volt, amely ideális a kutatói kérdések adatgazdag megválaszolására, valamint az alanyok téma iránti érdeklődésének fenntartására. A téma nem tartalmazott „helyes” választ, elvárásoktól mentes beszélgetést eredményezett, amelynek során nyitott kérdések is szerepeltek az esetlegesen kimaradt, fontos információk szerzésére.

Az alanyok többsége párkapcsolatban él, van, akinek párja külföldi, és van olyan, aki már eleve „otthoni” párjával ment „szerencsét próbálni” külföldre. Ugyanakkor magasnak mondható az egyedülállók száma is, de olyan személyek is részt vettek az interjúban, akik már házasságban élnek, gyerekekkel vagy sem. Ezek az adatok jelen kutatási téma szempontjából fontosak és relevánsak, mert ha egy élhető, szerethető családi közeget teremt magának az ember „idegenben”, akkor nagyobb a valószínűsége a „kint” maradásnak, ezen megállapítás a későbbiekben részletesebben kifejtésre kerül.

A haza megítélése

A szociodemográfiai adatok megismerése után rátértünk a vezérfonal első hangsúlyos témakörére, a haza megítélésére. Az első csoportban a haza leginkább akként a helyként definiálódott, ami iránt honvágyat éreznek. Voltak olyan személyek, akik a *Székely himnusz* és a *Szózat* részletének felidézésével (ahol „*porlik, mint a szikla*” és „*itt élnek s halnod kell*”) tudták a legjobban körül írni, hogy számukra mit jelent a haza. Az egyik interjúalany szerint „*az az érdekes hogy nem tudok erre válaszolni. Talán összefügg ez sok mindennel, pl. hogy angolul erre nincs is szó, csak a »home« ami azt jelenti ahol a szüleim élnek jelenleg vagyis Kásonjakabfalva, én viszont sosem éltem ott. A »haza« szó ennél sokkal fegyelemre intőbb hangvétele inkább Petőfit juttatja eszembe elméleti síkon de hogy nekem is van hazám az eddig nem igazán fogalmazódott meg bennem. Talán Székelyföld, de mint székely ezt sosem mondanám így. A »haza« az, ami hív is, de nincs is.*” Egy másik csoport esetében sokkal semlegesebb volt a haza megítélése, olyan jelzőkkel és szavakkal illették, mint „*ahol élek*”, „*ahol éppen otthon vagyok*” vagy „*ahol a családom van, helytől függetlenül*”. Akadt olyan csoport is, ahol leginkább a közösséget és annak összetartó erejét látja a haza fogalmában, mint pl. „*ahol a közösség, amit jól ismerek, megtartó erő*”, „*ahol megértenek engem és én megértem őket*”, a honvágy itt is intenzíven megjelenik ld. „*ahová mindig visszavágyom*”. Összességében elmondható, hogy az interjúalanyok a haza megítélése kapcsán azt a (virtuális vagy valós), sokszor nem határokkal körülrajzolható területet értették, amely iránt honvágyat éreznek, amelyen az a népközösség él, amelyből származnak, ahová a szokásaik és hagyományaik kötik őket és/vagy ahol otthonosan érzik magukat. Az utóbbi kategória enged leginkább

következtetni a virtuális haza és a szinte bárhol „megalkotható” haza létére. Azonban minél több hazával veszi körbe magát, annál nagyobb a honvágya, és mindig csak időlegesen tudja csillapítani. Az egységesülő Európában, a határok megnyílásával az egy területen élő nemzeti kisebbségek száma folyamatosan csökken és amennyiben a haza a fiatal felnőttek számára megegyezik az otthon fogalmával, akkor az bárhol, bármikor létrehozhatóvá, mozgathatóvá válik.

A szülőföld megítélése

A következő blokk a szülőföld megítélésére vonatkozott, a kérdés magában foglalja a haza és a szülőföld közös és ellentétes tulajdonságait, valamint a hozzájuk fűződő viszonyt. Ahogy az előző kérdésnél, úgy itt is a honvág volt az, ami a legintenzívebben felmerült az alanyok beszélgetésében a szülőfölddel kapcsolatban. Voltak olyan személyek, akik itt is racionálisan közelítették meg a kérdést és olyan válaszokat adtak, mint „*az a földrajzi hely, ahonnan származom*”, „*ahol a szüleim élnek*”, „*ahová a szokások/hagyományok kötnek*”, ugyanakkor szembetűnő a szülőföld iránt érzett romantikus, érzelmi töltetű, nosztalgikus megállapítások nagy mennyiségű felsorakoztatása. Az alanyok már-már a könnybe lábadó elérzékenyülésig jutva vallották megítélésüket a szülőfölddel kapcsolatban a következő módon: „*amire nosztalgiával gondolok*”, „*a hely, ahol az ősi talajba bele vagyunk gyökerezve*”, „*ahová szoruló gyomorral megyek*”, „*a hely, ahol születtem és ahol meg is halok majd*”, „*a hely, amely nemzetté kovácsolt, amely felnevelt és gyermekkort adott, méghozzá olyant, ami sosem lehet kitépett egy székely szívből*”. A szülőföld sokkal inkább földrajzi helyként definiálódik, amely mély érzelmi töltettel ruhazza fel a helyet. Az emberek „helyeket” jelölnek ki maguknak, amivel azonosulni tudnak, ez az ő nemzeti hovatartozásuk alapja. A (szimbolikus) térfoglalás az elnyomásból ébredő székely közösség akciója. Így válhat értelmezhetővé a Székelyföld határainak körbelovaglása, körbevilágítása vagy a körbemenetelésének pozitív befogadása. A Székelyföld mint szülőföld definiálása és szentimentális síkon való értelmezése a székely nemzetté válás releváns mozzanata, fontos és az önazonosság eszményének biztosításán túl a jelen helyzetben a legnagyobb összetartó erő.

Elvándorlás

A haza és a szülőföld megítélése után a beszélgetés az elvándorlásra, az elutazásra terelődött, hiszen kérdés, hogy ilyen intenzitású megnyilatkozások és önbevallások után mégis mi vezetheti az alanyokat „idegenbe”. A válaszok leginkább a jobb életkörülmény reménye

és a kalandvágy körül fogalmazódtak meg, ugyanakkor a továbbtanulás is komoly érv volt az elutazásban. A legtöbb interjúban résztvevő személynek volt munkája, de nem volt elegendő a fizetése vagy nem becsülték meg eléggé a munkáját, és ezért döntött a változás mellett. Az interjúk során csupán három ember említette meg, hogy azért költözött külföldre, mert kisebbségként nem tudott érvényesülni Romániában. Az utóbbi ok alacsony előfordulása azt jelenti, hogy a székelyföldi régióban a magyar anyanyelvűek többségben vannak, és a tömbmagyarságon belül ily módon a kisebbségi lét nem jelent megkülönböztetést, kirekesztést. Ugyanakkor azokon a helyeken, ahol többségben vannak az államalkotó nemzet állampolgárai, jelen esetben a román nemzetiségűek, nagyobb eséllyel tűnik „elviselhetetlennek” a kisebbségi magyar lét, és ez kényszeríthet elvándorlásra. Erre vonatkozó számszerű adatokkal nem rendelkezem, pusztán az interjúalanyok elbeszéléseiből következtetek, ugyanakkor az identitás kérdése nem is lehet más, mint az egyén önnön megközelítése és értelmezése.

Értékek

Annak érdekében, hogy egyrészt a tudattalan folyamatokat mérni tudjam, másrészt a beszélgetést egy kicsit kímoldítsam a kényelmes kérdezz-felelek zónából, projektív technikát alkalmaztam. Mivel az ilyen technikák alkalmával a válaszadónak nincs előre megszabott válasza, ezért reakcióit elsősorban saját attitűdje, érzései, vágyai és meggyőződései fogják vezérelni. Játékos és ugyanakkor elgondolkodtató az a mapping eljárás, amelybe bevezettem az alanyokat. Megkértem őket ugyanis arra, hogy állítsák fontossági sorrendbe az alábbi értékeket: karrier, család, barátok, szerelem, pénz, fizikai vonzerő, társadalmi státusz, vallás, nemzeti identitás és szülőváros. A csoportok túlnyomó többségében a család szerepelt az első helyen, későbbi elmondásuk szerint aköré szerveznek minden mást. A második helyen a szerelem található, ami a vizsgált korcsoportot tekintve nem meglepő, hiszen ez az az életkor, amikor a szerelem és a családalapítás folyamata zajlik. Harmadik helyen a barátok vannak, őket követi a karrier és a pénz. Érdekes módon a legtöbb csoport a nemzeti identitást és a szülővárost egymás mellé helyezte (egy kategóriaértékként kezelte), azután a fizikai vonzerőt és a társadalmi státuszt említették és kevésbé fontos értékként a vallást hagyták a lista végére. Ebből a felmérésből is látszik, hogy a 18–35 éves korosztály számára a legfontosabb az emberi kapcsolatok megléte, azt követi a gazdasági körülmények, a nemzeti identitás és hovatartozás, a fizikai vonzerő, a társadalmi státusz és a vallás zárja a sort – nem azért, mert elértéktelenedett volna, hanem azért, mert sokszor túlságosan is természetes a régióban a katolikus vallás, és a címkézés során a kívülállók is a vallásos székely jelzőt használják rájuk, így fordított jellel kevésbé meghatározó a székely fiatal felnőttek mindennapjaiban.

A honvágy érzete

Az ötödik témablokk a honvágyra (mint már korábban is erőteljesen jelentkező faktorra asszociálva) és az otthon maradt családtagokkal, rokonokkal, barátokkal, ismerősökkel való kapcsolattartásra, valamint a kettő közötti összefüggésekre fókuszált. Az interjúalanyok közel fele néha érez honvágyat, ugyanakkor szembetűnő, hogy az idő elteltével egyre inkább nő a honvágy érzése. Arra a következtetésre juthatunk, hogy az elvándorlás kezdeti szakaszában a sok nyelvi, kulturális hatás következtében nagy a honvágy, majd a középső szakaszban, amikor a többé-kevésbé megszokás fázisába kerülnek az emberek, akkor csökken a mértéke, viszont egy bizonyos idő elteltével újra felerősödik a honvágy érzete. Ennek mérése meghaladta a kutatás kapacitását, ugyanakkor fontos terület, érdemes a vizsgálatra. A megkérdezettek többsége hetente tartja a kapcsolatot az otthon maradt személyekkel, sokan napi szinten keresik őket, beszélnek velük (ennek lehetősége az internet elterjedésével nem is oly meglepő tény), vannak, akik csak havonta keresik fel a távol élő rokonokat, barátokat és körülbelül az interjúkban résztvevők negyede ritkábban érdeklődik felőlük. Összefüggés fedezhető fel a honvágy érzete és a kapcsolattartás intenzitása között.

Összetartás

A hatodik blokkban a téma a székelyföldiek összetartása külföldön, ahol az adott időszakban az adott településen levő székelyek ismeretére, a velük való kapcsolattartás lehetőségére helyeződött a hangsúly. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy egy idegen városba kerülve az ember tudatosan vagy ösztönösen keresi-e, kutatja-e a földijét, s ha igen, akkor mi ennek az oka. Ha nem keresi, miért zárkózik el tőle? A székely otthonában összetartó közösség, ez többnyire a történelmi helyzetre vonatkoztatva is megfigyelhető, hiszen tömbmagyar-ságukat leginkább zárt, összetartó magatartásukból fakadóan voltak képesek megőrizni, de vajon így van ez külföldön is? Ilyen és ehhez hasonló kérdések hangzottak el ebben a blokkban és nagymértékben megfigyelhető volt, hogy az adott településen magas az ismert székelyek aránya és csak nagyon kevesen nyilatkoztak úgy, hogy nem tudnak létezésükről. A többség tartja is a kapcsolatot az ott élő, dolgozó, tanuló székelyekkel. Érdekes részletesebben foglalkozni azzal a kérdéssel, miért tartják a kapcsolatot a székelyek egymással külföldön. Az egyik válaszadó szerint *„azért tartom velük a kapcsolatot, mert ismerem őket és szeretek a társaságukban lenni, beszélgetni, mint inkább idegen ismeretlen személyekkel”*, más inkább a nyelvi korlátokat említi, miszerint *„jó anyanyelveden társalogni”*. A barátság, amely az értékkála felállítása során a harmadik helyet foglalta el, itt is megjelenik:

„mert ők a barátaim, és egyébként is összetartozunk”, vagy „Több okból is fontosnak tartom a kapcsolattartást: egyrészt barátok vagyunk, tehát a problémáinkat, nehézségeinket is ki tudjuk beszélni, és abban reménykedek, hogy a baráti közösség, olyan közösségként is funkcionálhat majd a jövőben, amelyben segíteni tudjuk egymást, ha úgy adódik. Az már csak másodlagos, hogy találkozgatunk, eltöltjük a szabadidőt stb.” Az összetartozás érzése komoly szerepet játszik a kapcsolattartásban: „elsősorban, mert sokkal erősebb a kötődés közöttünk, ugyanazokon az akadályokon kellett, kell átrágnunk magunkat”, „székelyeknek a világ minden pontján össze kell tartaniuk” vagy „mert úgy érzem, egy a hazánk, fontos számunkra az otthon és a nemzet! Nagyjából ugyanazt a sorsot képviseljük, így jó, ha az ember ennek megfelelően viselkedik.” Ugyanakkor az otthon szerepe és hiányának elviselése „így kevésbé elviselhetetlen az otthon-tól való távolság”, vagy „mert otthoniasabban érzem magam, hogy itt is vannak székelyek” is megfigyelhető. Sokszor a külföldön élő székely társakkal való kapcsolattartás egyik legfőbb jellemzője a szülőfölddel való kapcsolat minél erőteljesebb megőrzése érdekében történik, hiszen információkat tudhat meg, és megmarad a remény az esetleges visszaköltözésre: „Számomra fontos a család, a szülőföldem, annak ellenére, hogy külföldre költöztem, lokálpatriótának vallom magam. Sok esetben jobban tudom a szülőföldemben zajló eseményeket, mind olyan személyek, akik otthon élnek. A távolság ellenére a családom, barátaim életének részese akarok lenni és a fizikai kapcsolat korlátai ellenére napirenden lenni az őket érintő dolgokkal, legyen meg a kötődés.” Nyilván nem minden esetben ennyire felhőtlen, szenvedélyes és nosztalgikus a kép, vannak ugyanis olyan személyek, akik nem érdeklődnek afelől, hogy van-e honfitársuk a közelben, vagy ha adott esetben tudnak is a létezéséről, nem keresik a társaságukat. Miért van ez? Egyrészt az időhiányra hivatkoznak „hát mert nem közeli ismerőseim... és amúgyis itt külföldön az ember többet dolgozik, mint amennyit szabad”, vagy „mert nagyon nehéz időt szakítani rá, mivel mindenki el van a saját maga gondjával és elfelejti egy idő után, hogy mi a fontos”, másrészt viszont feltűnik az elhidegülés és a negatív megítélés „elhidegültünk”, „nem tartom fontosnak”, „mivel ezeket az embereket még otthonról ismerem, ott sem voltunk közeli viszonyban” vagy „úgy viselkednek, mint a románok” (nem fejtette ki, hogy pontosan mit ért ez alatt), vagy „mert csak hátba szúrnak és mindenkit az érdeke vezérel. Van pár erdélyi, akivel hetente tartom a kapcsolatot, de 2–3 ember csak”. Összességében elmondható, hogy az interjúalanyoknak tudomásuk van a településükön élő székelyekről, többnyire tartják is velük a kapcsolatot, ezek ellenkezője leginkább az emberi kapcsolatok vagy a megélhetés viszonytságai kapcsán merül fel.

A hazaköltözés lehetőségei

Az utolsó blokk a hazaköltözés lehetőségeinek boncolgatását tartalmazza. A legkorábban külföldre költözött személy 1994-ben, a legkésőbb 2017-ben hozta meg ezt a döntést és az évek elteltével egyre kevesebb az esélye a hazaköltözésnek, annak ellenére, hogy a honvágy megmarad. Az a tendencia volt megfigyelhető, hogy minél idősebb a válaszadó, annál kevésbé tervezi a hazaköltözést. Ezzel ellentétben a jelenlegi 65 év feletti gondolkodása, akik körében megnőtt a nyugdíjas évekre hazalátogatók számaránya. A hazaköltözés mellett döntők többsége az interjúk alatt sokszor hangoztatott honvágy miatt szeretnék megtenni azt a lépést: *„nagyon erős honvágyat érzek”, „mert nincs jobb hely az otthonnál”,* ugyanakkor a hazaköltözés egy, a gazdasági döntések mellett meglévő hosszú lelki folyamat, amely sokszor az egzisztenciális létet latba vetve szentimentális érzésbe torkollik: *„mert imádom a hazám”, „Mert otthon van mindenki és minden, ami fontos. Az embert a szíve hazá húzza, bármennyi időt is éljen külföldön”, „Bár itt sok minden működik, ami otthon nem – és az mind fantasztikusan; otthon olyan lelki, emberi hozzáállás jellemző az emberektől az élethez, egymáshoz, ami itt már kihalófélben van.”* Az interjúkban résztvevők egy részének az otthon fogalmát a szülőföld képezi és ezért csak ott tudják elképzelni majdani nyugdíjas éveiket is: *„mert nem képzelem el kint a jövőt”, „mert az az otthonom és a nyugdíjas éveimet szeretném otthon tölteni”, „ott kezdődött a mesém, ott is fog véget érni”.* Akadt olyan személy is, aki nemzeti hovatartozása, identitása révén dönt a hazaköltözés mellett: *„mert fontosnak tartom a székelyföldi magyarság életben maradását, és mert szeretném, ha hasonló környezetben nevelhetném a gyerekeimet, mint ahol én felnőttem”.* Volt olyan interjúalany, aki viszont pont a megnövekedett nemzeti identitás építése miatt nem tervezi a hazaköltözést: *„Nem látom értelmét. Inkább dolgozom s élek itt, mint kisvárosban, faluban, ahol megszólhatnak mindenbe. Utálok a nagy nacionalizmust, ami Székelyföldön kialakult”.* Vannak olyan személyek, akik az államalkotó nyelv (román) nemismeretére hivatkozva nem tervezik a hazaköltözést és akad olyan is, akinek a román nyelv nem okoz gondot, ő viszont még a bizonytalan fázisban van: *„Igazából bizonytalan vagyok a kérdéssel kapcsolatosan, egészen biztos voltam benne, hogy tanulmányaim befejeztével hazamegyek, de mostanra úgy gondolom, hogy attól függ, mennyire éri meg. Tündérmesébe illő hely az otthonom és a környezetem, az idegen nyelvvél (román) sincs gond, és ott van a családom és a múltam. Az idő fogja eldönteni, hogy hogy alakulnak a dolgok, de ha nem lesz jobb a megélhetési állapot, mint most, akkor talán nem”.* Az idő elteltével és a vizsgált célcsoport életkorából ítélve fennáll a külföldi családalapítás és karrierépítés lehetősége, amely jelentősen gátolhatja a szülőföldre való visszatérés lehetőségét: *„a munkám és a szakmai fejlődésem ide köt”, „mindent újra kellene kezdeni. A mentalitás elavult”, „Túl rég vagyok itt, túl sok minden köt már ide. A gyerekeim már itt születtek, itt járnak oviba. Jobb a jövőkép itt, mint otthon”* vagy *„a család biztos megélhetése itt*

hosszú távon biztosított. Maribor nagyon hasonlít Csíkszeredára :-)”, „*a családon kívül nem érzem, hogy bármi hazahúzna. Élettársi kapcsolatban élek és most itt az otthonom*”. Ebből is kiválóan látszik, hogy az interjúalanyok által a legfontosabb értéknek tartott család milyen nagymértékben képes befolyásolni a külföldi tartózkodás hosszú távú létét vagy a szülőföldre való hazatérés lehetőségét.

Összegzés

A kutatásban résztvevők elvándorlásának motivációit mind kvantitatív, mind kvalitatív módszerekkel vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbben gazdasági motivációk miatt döntenek a külföldön való boldogulás mellett, ezt követik a társadalmi, majd nagyon kis arányban a politikai motivációk. A Székelyföldről elvándorolt fiatal felnőttek túlnyomó többsége az elvándorlók proaktív csoportjához tartozik, ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a döntések sohasem vegytiszta, egy-egy ilyen döntés meghozatalában számos motiváció szerepet játszik, és az egyéni életutak is eltérő képet mutatnak. A romániai nemzeti kisebbségi lét egy másik problémát is eredményez, ami az elvándorlás mellett döntők táborát erősítheti, mégpedig az ebből fakadó nyelvi-kulturális integrálatlanság. Az elvándorolt személyek ugyanakkor külföldön egy idegen kultúrába kerülnek, valamint a nyelvi közeg is más, mint az otthoni és bár sokan tudnak idegen nyelveket (elsősorban angolul), mégis sokkal könnyebb anyanyelven kifejeznie magát az embernek. A romániai integrálatlanság és a külföldi idegen közeg komoly frusztrációt okozhat, amely leginkább a honvágy érzetének mértékében figyelhető meg. Minél több időt tölt valaki külföldön, annál kisebb lesz a honvágy érzete és annál jobban beleintegrálódik a külföldi kultúrába és nyelvi közegbe. A felmérésekből láthattuk, hogy a célországok egyre inkább nyugat-európaiak, Magyarország már nem elsődleges célország, sőt már egyre inkább ugródeszka sem. A migrációt segítő társadalmi hálózatok a közösségi média megjelenésével egyre nagyobb teret kaptak, és képesek huzamosabb ideig fenntartani a migrációt.

A 18–35 év közötti székelyföldi születésű magyar nemzetiségű fiatal felnőtt korosztály nagy része bár székelyként definiálja önmagát, és képes a székelységet életformaként felfogni, gazdasági jellegű motivációk miatt elhagyja szülőföldjét. Székelységére büszke, külföldön is tartja a kapcsolatot földijeivel, amely legtöbb esetben a szülőfölddel való kapcsolat minél erőteljesebb megőrzése érdekében történik. A hazatérésben a régióban megfigyelhető munkanélküliségi probléma mellett a nacionalista politikai megmozdulások és a többségi nyelv ismeretének hiánya is komoly szerepet játszik.

A hazatérés is, akárcsak az elvándorlás szubjektív szándékokon alapszik, éppen ezért nehéz létrehozni egy konstans programot. A hazatérést gátló gazdasági jellegű problémák csökkentésében ugyanakkor kiemelt jelentőségű lehet olyan projektek elindítása és életben tartása, amelyek a fiatalok helyben való boldogulását segítik. A speciális termékek, szolgáltatások, helyi sajátosságok a megélhetés mellett a székelység önállóságát és életképességét is képesek reprezentálni, ezáltal erősítve a régió identitását is.